

ORYGINAŁ „MAPY LASÓW POLSKICH”¹ ELIASZA KANARKA I TADEUSZA LIPSKIEGO W ZBIORACH MUZEUM LEŚNICTWA OKL W GOŁUCHOWIE

Jerzy Wiśniewski, Benedykt Roźmiarek

Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu
Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie

Na zlecenie Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych wydrukowano w 1938 roku „Mapę lasów polskich”, stylizowaną na XVII-wiecznych wzorach. Na Wystawie Światowej w Nowym Yorku w latach 1939-1940 miała ona reklamować lasy, przemysł leśny oraz bogactwo zwierzyny w naszych łowiskach.

W lewym górnym narożniku mapy w kartuszu zdobionym m.in. myśliwym polującym na niedźwiedzia i rybakiem z wiązką ryb jest następująca inskrypcja: *POLONIAE / Regni amplissimi / in quo abundantiam / silvarum / paradisum venatorum / necnon naturae / ac vetustarum / civitatum amoenissimos / prospectus / benevole viator / invenies typus / geographicus / AD MDCCCCXXXVIII*².

¹ Niekiedy nosi nazwę „Mapa łowiecka II RP” (Mapa łowiecka 2002/2203, Lutostańska i Sikorski 2003) lub „Mapa turystyczna Polski, 1938” (Imago Poloniae 2002).

² W wolnym tłumaczeniu za Lutostańską i Sikorskim (2003): „Polonia – wielkie królestwo obfitości lasów, raj polowań. Zachwyca widokami przyrody i historią dawnego kraju. Podróżnym życzliwa i gościnna. Obraz geograficzny AD 1938”.

*Adres do korespondencji – Corresponding authors: Jerzy Wiśniewski, Zakład Ochrony Lasu Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 71C, 60-625 Poznań, Poland, e-mail: jotwu@au.poznan.pl
Benedykt Roźmiarek, Ośrodek Kultury Leśnej, ul. Działyńskich 2, 63-322 Gołuchów, Poland, e-mail: okl@sisco.pl*

W lewym dolnym narożniku mapy, na prostokątnej tablicy wspartej na postumencie widnieje napis³: *Drawn And Painted By / Messrs / Kanarek Lipski*. Poniżej skala, rozartytowany cyrkiel i napis: *Published For Private Circulation / By The Polish State Forests / Warsaw Xmas 1938*. Napis na postumencie głosi: *Exécuted By The "Sztuka" Press Cracow*. Z lewej strony, wsparty o tablicę, stoi artysta malarz Eliasz Kanarek (1901-1969) z paletą i pędzlami w dłoni oraz ptakiem (zapewne kanarkiem) na prawym ramieniu, a z prawej strony kartograf Tadeusz Lipski, trzymający w dłoni cyrkiel. Pomiędzy artystami znajduje się astrolabium. U dołu z prawej strony tablicy siedzi myśliwy z bronią w dłoni, w kapeluszu z pędzlem ze szczeciny, z fajką w zębach i torbą u boku. Przy myśliwym dwa psy oraz upolowane bażanty i kapitałny byk jelenia.

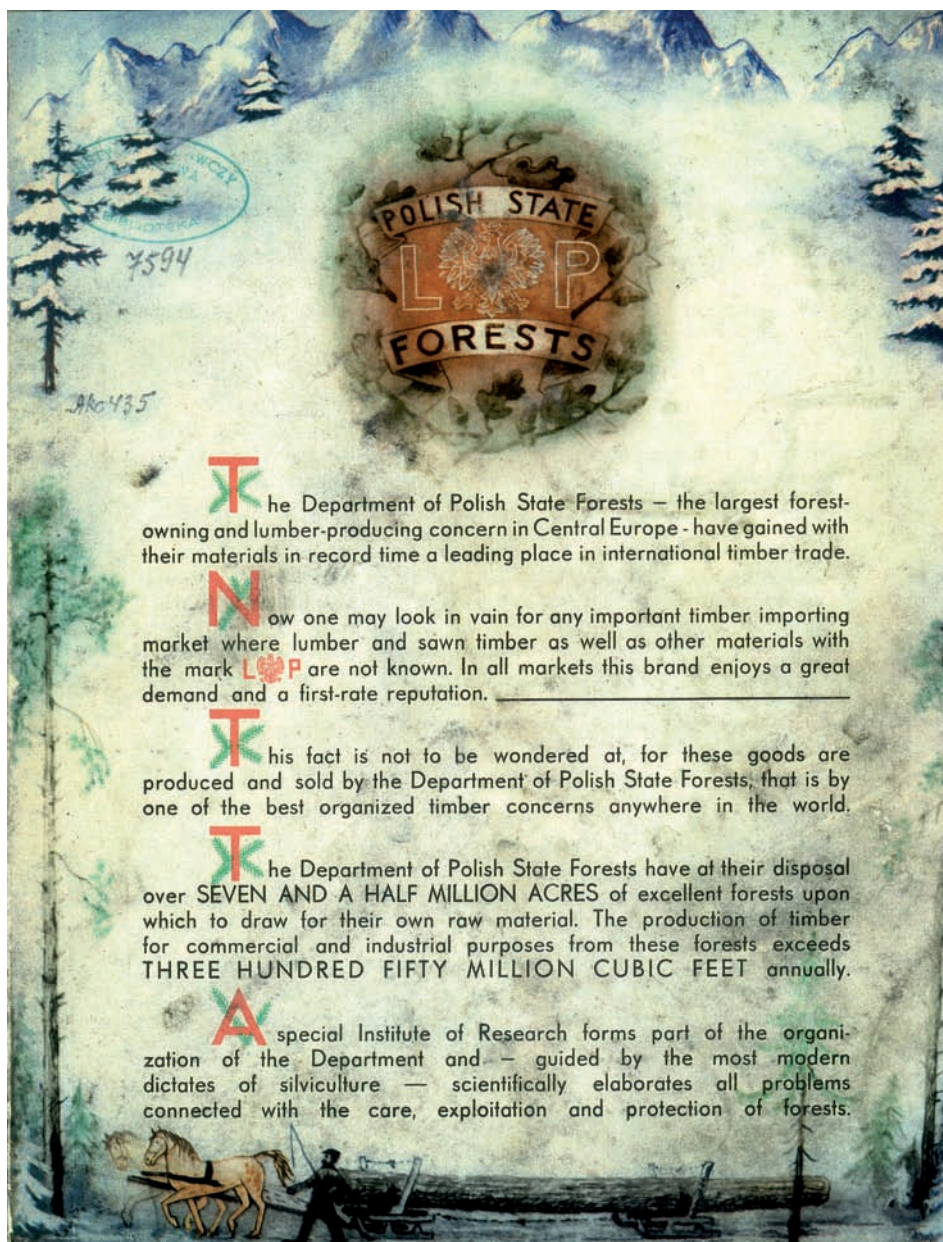
W prawym górnym rogu stylizowane słońce, a pod nim w obramowaniu m.in. z kłosów zbóż, liści dębowych i laurowych legenda z piktogramami i następującymi ich objaśnieniami w języku angielskim: *Frontiers, Rivers, Mountains, Cities, Forests, Sawmills, Playwood factories, Animals, Neighbours, Our mark*.

W prawym dolnym rogu tarcza z godłem państwa, a po bokach snopek zboża w półkolu sierpa oraz dwie siekiery oplecione wstęgą.

Na mapie ze współrzędnymi geograficznymi zaznaczono granice państwa, ważniejsze miasta (np. Warszawa, Wilno, Lwów, Kraków, Gdynia) i ośrodki przemysłu leśnego (np. Bydgoszcz, Augustów, Hajnówka, Nowogródek, Dorohusk, Worochta). W uproszczony sposób przedstawiono rzeki, góry i kompleksy leśne (np. lasy karpackie, litewskie, podolskie, nadnoteckie), niekiedy stojące w ogniu. Na tle lasów ukazano piktogramy zwierząt chronionych (żubra) i łownych (niedźwiedzia, łosia, jelenia, sarny, wilka, dzika, bobra, lisa, zająca, głuszca), a na łąkach bataliona. Rysunki poszczególnych gatunków przedstawiono w różnej postaci, na przykład jelenia jako byka walczącego, ryczącego, skaczącego, a łanię z cielakiem, co znacznie wizualnie wzbogaciło mapę. Przedstawiono na niej także następujące sceny rodzajowe: dwóch górali niosących na drągu upolowanego kapitałnego jelenia, wędkarza nad rzeką, a także dyskusję z wozakiem wiozącym olbrzymią kłodę wozem zaprzężonym w dwa konie.

Mapę o wymiarach 35 × 45,5 cm wydrukowano w skali około 1:2 750 000. Na jej odwrocie znajduje się tekst w języku angielskim (ryc. 1), zdobiony na marginesach kolorowymi scenami, przedstawiający m.in. ścinę drzew, konny i kolejowy transport dłużyc, załadunek drewna tartaczego na frachtowiec. Informuje on m.in., że Lasy Państwowe gospodarują na powierzchni 7,5 mln akrów, a drewno dla celów handlowych i przemysłowych w ilości 350 mln stóp kubicznych rocznie eksportują także za pośrednictwem Polskiej Agencji Drzewnej – Paged do następujących krajów: Argentyny, Belgii, Brytyjskich Indii, Danii, Holenderskich Indii Wschodnich, Irlandii, Egiptu, Francji, Francuskiej Afryki Północnej, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Grecji, Holandii, Węgier, Włoch, Malty, Meksyku, Norwegii, Palestyny, Filipin, Portugalii, Sudanu, Szwecji, Szwajcarii, Syrii, Turcji, Unii Południowej Afryki, Urugwaju i USA. Wymienia się około 50 zakładów przemysłu

³ Napisu tego brak na oryginale mapy.

Ryc. 1. Fragment informacji na temat Lasów Państwowych, zamieszczony na odwrocie wydrukowanej mapy (Biblioteka IBL w Sękocinie pod Warszawą)

Fig. 1. A fragment of information about the National Forests, written on the reverse side of the printed map (IBL Library in Sękocin near Warsaw)

Ryc. 2. Germanowie i pododdział egzekucyjny NKWD przy granicach II Rzeczypospolitej na oryginalnej mapie (fot. M. Hertmann)
 Fig. 2. Germans and an SSP execution squad approaching the border of the Second Republic on an original map (phot. M. Hertmann)

Ryc. 3. Oryginał „Mapy lasów polskich” po konserwacji w 1989 roku (fot. M. Hertmann)
 Fig. 3. The original of the “Map of Polish forests” after renovation in 1989 (phot. M. Hertmann)

drzewnego należących do Lasów Państwowych, a wśród nich największy w Europie Centralnej – Zakład w Hajnówce. Wspomniano także Instytut Badawczy Lasów Państwowych, ale brak jest jakiegokolwiek informacji na temat zasobności łowisk i możliwości organizacji polowań dla zagranicznych myśliwych.

W 1939 roku „Echa Leśne” opublikowały jednostronicową reklamę tej mapy, w której czytamy: „Oryginalność mapy polega m.in. na tym, że autorzy jej, dwaj młodzi malarze, Kanarek i Lipski połączyli w sposób artystyczny i pomysłowy nowoczesną w tekście i pomyśle kompozycję z pewną staroświecczyzną, osiągając w ten sposób jak gdyby patynę starych, artystycznych druków”. Podano także informację, że mapa ta spotkała się z żywym zainteresowaniem wśród leśników oraz myśliwych zarówno w kraju, jak i za granicą i jest do nabycia w „Prasie Leśnej” w Warszawie, przy ul. Wawelskiej 54 (niestety nie podano ceny).

Według tekstu artykułu w „Kulturze Łowieckiej” (Mapa łowiecka... 2002/2003) nakład mapy został szybko wycofany i zniszczony w wyniku protestu przedstawicieli ambasad III Rzeszy oraz Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, a powodem były wizje młodych artystów⁴. Za zachodnimi rubieżami II Rzeczypospolitej przedstawili oni Germanów podążających w kierunku naszej granicy z rękoma podniesionymi w geście hitlerowskiego pozdrowienia, natomiast tuż za naszymi wschodnimi rubieżami gotowy do salwy pododdział egzekucyjny NKWD (ryc. 2).

Nieliczne zachowane wydruki map znajdują się m.in. w Bibliotece Instytutu Badawczego Leśnictwa w Sękocinie pod Warszawą, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Muzeum Miejskim w Zabrze, a także w prywatnych zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu w Niemczech.

Oryginał mapy wykonano tuszem i akwarelą w odcieniach brązu, zieleni i błękitu na papierze o wymiarach 130 × 100 cm. Przez okres II wojny światowej i późniejszy mapa przechowywana była w m.in. w wilgotnych warunkach, o czym świadczyły liczne zabrudzenia, przebarwienia papieru, duże zacieki, ubytki, a także rozdarcie sięgające 1/4 szerokości mapy. Naklejoną na sklejkę o grubości 20 mm przywieziono w 1972 roku do Gołuchowa z Krakowa, gdzie czasowo magazynowano różne eksponaty dla przyszłego Muzeum Leśnictwa.

W ciągu 6 miesięcy w 1989 roku Anna Kujawa wykonała konserwację mapy. Polegała ona m.in. na oczyszczeniu na sucho, odklejeniu mapy od podłoża, uzupełnienia ubytków, naklejeniu na cienkie płótno, częściowej rekonstrukcji, napięciu na podramię (KUJAWA 1989). Choć niektórych fragmentów mapy nie udało się już odtworzyć (np. w lewym dolnym rogu), mapa zdobi wnętrze Muzeum Leśnictwa w Gołuchowie (ryc. 3), wzbudzając spore zainteresowanie zwiedzających.

⁴ Choć pakt o nieagresji pomiędzy Polską a ZSRR podpisano w Moskwie 25 VII 1932 roku, a z III Rzeszą w Berlinie 26 I 1934 roku, po latach DAVIES (1999) napisał: „...Europa Środkowowschodnia znalazła się w samym oku nadciągającego cyklonu. Mając Stalina po jednej stronie i Hitlera po drugiej, jej przywódcy mieli wszelkie powody do zdenerwowania”.

LITERATURA

- Artystyczna mapa lasów polskich. 1939. Echa Leś. 15(14/15), 335.
- DAVIES N. 1999. Europa. Wyd. Znak, Kraków, 1-1406.
- Imago Poloniae. Dawna Rzeczpospolita na mapach, dokumentach i starodrukach w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego. 2002. Katalog wystawowy pod patronatem Prezydenta RFN Johanna Raua i prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego. Red. T. Niewodniczański. T. 1. Wyd. Tomasz Niewodniczański, Bitburg oraz Agencja Rekl.-Wyd. Arkadiusz Grzegorzczak, Warszawa, 1-388.
- KUJAWSKA A. 1989. Dokumentacja technologiczno-konserwatorska mapy terenów leśnych 1938 r. z Gołuchowa. Poznań, maszyn. str. 1-8 (5 ryc.). Archiwum OKL, Gołuchów.
- LUTOSTAŃSKA A., SIKORSKI W. 2003. Polskie lasy i zwierzyzna w orbicie wielkiej historii. Kult. Łow. 29, 15-17.
- Mapa łowiecka II RP z roku 1938. 2002/2003. Kult. Łow. 28, 20-21.

ORYGINAŁ „MAPY LASÓW POLSKICH” ELIASZA KANARKA I TADEUSZA LIPSKIEGO W ZBIORACH MUZEUM LEŚNICTWA OKL W GOŁUCHOWIE**S t r e s z c z e n i e**

W zbiorach Muzeum Leśnictwa Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie eksponowany jest oryginał mapy, którą Kanarek i Lipski opracowali na światową wystawę w Nowym Jorku w 1939 roku. Kopie, wydrukowane na koszt Lasów Państwowych, zostały wycofane i zniszczone, w wyniku interwencji Ambasad III Rzeszy i ZSRR. Powodem sprzeciwu były rysunki Germanów podążających w kierunku polskiej granicy, a także plutonu egzekucyjnego NKWD tuż poza wschodnimi rubieżami Polski.

Słowa kluczowe: lasy Polski, Tadeusz Lipski, Eliasz Kanarek, Ośrodek Kultury Leśnej

THE ORIGINAL OF THE “POLISH FORESTS MAP” BY ELIASZ KANAREK AND TADEUSZ LIPSKI IN THE COLLECTION OF THE FOREST MUSEUM OF THE FOREST CULTURE CENTRE IN GOŁUCHÓW**S u m m a r y**

The collection of the Museum of Forestry in the Forest Culture Centre in Gołuchów comprises the exhibition of the original map developed by Kanarek and Lipski for the world exhibition in New York in 1939. The copies, printed at the expense of the National Forests, were withdrawn and destroyed as a result of the intervention by the embassies of the Third Reich and the Soviet Union. They were withdrawn due to the fact that they included drawings of Germans heading for the Polish borders and an execution squad of NKWD (Soviet Secret Police) close to the Polish eastern frontier.

Key words: Polish forests, Tadeusz Lipski, Eliasz Kanarek, Forest Culture Centre